

# ULOGA UPRAVNIH ORGANA U SISTEMU DEMOKRATSKE KONTROLE SAVREMENIH ORUŽANIH SNAGA, SA AKCENTOM NA ORUŽANE SNAGE BOSNE I HERCEGOVINE

## THE ROLE OF ADMINISTRATIVE BODIES IN THE SYSTEM OF DEMOCRATIC CONTROL OF MODERN ARMED FORCES, WITH EMPHASIS ON THE ARMED FORCES OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Rusmir Musa

Univerzitet u Sarajevu – Fakultet za upravu, rusmir.musa@fu.unsa.ba

Primljen / Recieved : 4. 3. 2025.

Prihvaćen / Accepted: 12. 3. 2025.

### Sažetak

Osnovi savremenog poimanja demokratske kontrole oružanih snaga su bili predmet mnogih naučnih eksplikacija u proteklom periodu. Isto se odnosi prvenstveno na akcentiranje općih pretpostavki za uspostavu demokratske kontrole oružanih snaga, dosadašnja iskustva vezana za prisutna ograničenja u predmetnom društvenom segmentu te perspektive odnosno dalji pravac razvoja i konkretna uloga organa državne uprave prilikom realizacije i uspostave elemenata demokratske kontrole uopće sigurnosnog državnog sistema. Osnov kompletne elaboracije u okviru predmetnog naučnog rada je na općim karakteristikama položaja i funkcioniranja oružanih snaga u svremenim demokratskim sistemima te uspostavljeni mehanizmi demokratske kontrole Oružanih snaga Bosne i Hercegovine u okviru Dejtonskog mirovnog sporazuma konkretnije njegovog člana IV (Ustav BiH).

**Glavne riječi:** Ustav, Demokratska kontrola, Oružane snage, Parlamentarni nadzor, Organi uprave

### Abstract

The foundations of the modern understanding of democratic control of the armed forces have been the subject of many scientific works in the past period. This refers primarily to the accentuation of general assumptions for the establishment of democratic control of the armed forces, the past experiences related to the present limitations in the social segment in question, the perspectives and further direction of development, and the specific role of state administrative bodies during the implementation and establishment of elements of democratic control of the state security system in general. The basis of the complete elaboration in this scientific work is on the general characteristics of the position and functioning of the armed forces in modern democratic systems and the established mechanisms of democratic control of the Armed forces of Bosnia and Herzegovina within the framework of the Dayton Peace Agreement, more specifically its Article IV (Constitution of BiH).

**Keywords:** Constitution, democratic control, armed forces, Parliamentary supervision, administrative bodies

## 1. UVOD

Sama priroda demokratske kontrole, odnosno demokratskog nadzora nad oružanim snagama je jedna vrlo kompleksna društvena pojava. U svjetskoj literaturi je do sada objavljeno niz djela i članaka o ovoj problematici i iz istih se nedvojbeno može zaključiti da u principu ne postoji univerzalni model demokratske kontrole oružanih snaga. Čak i zemlje članice NATO-a koje su u više navrata pokušale definirati i odrediti prirodu demokratske kontrole oružanih snaga od strane organa državne uprave, došle su do zaključka, a kako navodi Ian Leigh i Hans Born “da takva definicija ne postoji te da nema jedinstvene liste prioriteta i karakteristika koje direktno određuju ovakav vid kontrole i nadzora”.<sup>1</sup>

Uprkos iznesenom, vjerovatno najpribližnju definiciju demokratske kontrole oružanih snaga je dao Koti (Cottey) koji pod istom podrazumijeva: “Opći odnos vojske prema civilnom društvu, percepciju vojske od strane civilnog društva i odnos tog društva prema vojsci, shvatanje vojske u odnosu na ulogu koju treba da ima, i ekonomsku ulogu vojske”.<sup>2</sup>

Problem političke kontrole i nadzora nad oružanim snagama je star koliko i država. Svi veliki mislioci koji su se bavili problemima države i politike, nisu mogli zaobići pitanje vojske i vojne organizacije te njihovog mjesata i uloge u društvu, odnosno pitanje kontrole društva nad vojnom silom. Za naprednu demokratsku misao, bez obzira na klasnu obojenost i različite filozofske premise pojedinih teoretičara, zajedničko je da se zalagala za podređenost i zavisnost vojske i vojne vlasti–civilnoj vlasti i civilnim državnim organima.

Marksistička teorijska misao dosljedno svojoj osnovnoj postavci da nije dovoljno samo spoznati svijet i objasniti ga takvog kakav je, već da svijet treba mijenjati, rješenje problema vidi u novom tipu vojne organizacije tj. naoružanom narodu odnosno općenarodnoj odbrani kao obliku odbrambene organizacije socijalističkog društva.

Za kapitalističke zemlje, problem kontrole vojske i vojne organizacije se nameće u posebno oštrom vidu s obzirom na razvijenost i složenost savremenih vojnih

<sup>1</sup> Oružane snage su integralni dio demokratske države i društva. Izvršavanjem svojih obaveza u službi odbrane i nacionalne sigurnosti, oružane snage imaju ključnu ulogu u kreiranju okruženja sigurnosti koje nam omogućava uživanje neotuđivih prava i sloboda na koje svi imamo prava kao ljudska bića. Stoga je veoma bitno uspostaviti efikasan sistem demokratske kontrole funkcioniranja oružanih snaga uz maksimalno poštivanje temeljnih ljudskih prava. Vidjeti više u, Ian Durham i Hans Born, priručnik o ljudskim pravima i temeljnim slobodama djelatnih vojnih osoba i službenika i namještenika u oružanim snagama, ODIHR i DCAF, Sarajevo, 2008, str. 11.

<sup>2</sup> Više u A.Cottey, T. Edmunds i A. Foster, *Civil-Military Relations in Central and Eastern Europe*, loc.cit.

struktura, sve veću ulogu vojne sile i objektivne interese i potrebe buržoazije da vojna politika i vojna organizacija ostanu isključiva kompetencija najviših vrhova vladajuće klase, odvojeni ne samo od šire publike i njenog uvida već i od političke kontrole predstavničkih tijela. Navedena pojava nije samo karakteristika SAD–a kao vodeće vojne sile, već i ostalih kapitalističkih sistema.

Savremena ustavna praksa rješenje problema traži na planu podređivanju oružane sile najvišim organima državne vlasti, političko–izvršnim tijelima (vladama) i šefu države. Naravno, s obzirom na razlike u državnoj organizaciji, pomenuto načelo se različito formalno–pravno realizira.<sup>3</sup>

Vojska kao institucija političke zajednice i jedan od glavnih instrumenata društvene moći sa svim svojim specifičnostima, imala je veoma važnu ulogu u historiji civilizacije. Zbog toga je komandovanje oružanim snagama uvijek prerogative vrhovne državne vlasti.

Budući da je vojska uvijek bila izvor moći vladara i države, ali i izvor opasnosti po državu, osiguranje i stavljanje vojnih efektivna pod kontrolu političkih autoriteta među najstarijim je problemima društvenog funkcioniranja.<sup>4</sup>

Još je Sun Tzu Vu, poznati kineski filozof i vojskovođa, navodio da je odnos društva i vojnog faktora veoma bitan. On navodi dva elementa bitna i za današnje odnose u okviru predmetnog područja. Na jednom mjestu navodi kako komandant treba da primi ovlasti od vladara da bi mobilisao narod i prikupio vojsku a drugi bitan momenat vidi u insistiranju na strogoj kontroli utroška sredstava za potrebe vojske<sup>5</sup>

U XIX stoljeću je Engleska prošla kroz lokalnu borbu između kralja i parlamenta oko modela upravljanja i kontrole vojske. Isto je regulirano tek po okončanju građanskog rata.

Francuska je krajem XVIII i početkom XIX stoljeća usvojila model kontrole vojne sile koji se sastojao u činjenici da je Zakonodavna skupština a kasnije Konvent, dobila mandat i neprikosnoveni autoritet u predmetnom društvenom segmentu. Zakonodavna skupština preko svojih članova koje upućuje u štabove armija, autoritetom političkih komesara, neposredno ostvaruje uticaj na sistem rukovođenja i komandovanja oružanim snagama.

<sup>3</sup> Opširnije u Jasmin Čajić, Magistarski rad, Sarajevo, 2008, str. 45.

<sup>4</sup> Čomski Naom, Kontrola medija, Podgorica, 1999, str. 45-59.

<sup>5</sup> Ako kažeš koji vladar ima moralnog uticaja, koji je komandant najsposobniji, koja vojska ima prednost zahvaljujući prirodnim uvjetima i terenu, u kojoj jedinici se bolje provode propisi i naredbe i koi ma najbolju kontrolu nad vojskom, moraš znati kome je vojska radosna kada čuje bubanj koji označava napad, koja je vojska vjerna svom vladaru i komandantu i za uspjeh treba optimalna sredstva. Više u Sun Tzu Vu, Umijeće ratovanja, press centar AR BiH, Sarajevo, 1996, str. 17.

Na temelju ovog modela su se u kasnijem periodu razvili različiti sistemi demokratske kontrole oružanih snaga. Isto je svoj puni kapacitet i trend ostvarilo u drugoj polovini XX stoljeća. Bez obzira na činjenicu o prisutnoj problematici demokratske kontrole oružanih snaga kroz duži vremenski period, evidentno je ključni podstrek usmjeravanju pažnje ka demokratskoj kontroli vojnih efektivna došao sa programom NATO-a koji je predstavljen u januaru 1994. godine na samitu u Briselu pod nazivom Partnerstvo za mir (PfP). Isto predstavlja jedan od najuspješnijih programa koji je NATO pokrenuo. Ako se analizira Okvirni dokument PfP-a, evidentno da je demokratska kontrola oružanih snaga između ostalog jedan od osnovnih ciljeva PfP-a ostavarenih kroz:

- zaštita demokratskog karaktera društva,
- očuvanje principa međunarodnog prava,
- ispunjavanje obaveza iz Povelje UN-a te UDLJP,
- rješavanje sporova mirnim putem,
- transparentnost u donošenju budžeta za potrebe odbrane,
- uspostava demokratske kontrole oružanih snaga od strane upravnih državnih organa,
- zajedničke akcije u okviru NATO-a u mirovnim i humanitarnim operacijama.

Bosna i Hercegovina je ulaskom u sistem PfP-a u potpunosti prihvatila pomenute temeljne principe navedenog Okvirnog dokumenta.

## 2. FORMALNO-PRAVNI OKVIR DEMOKRATSKE KONTROLE ORUŽANIH SNAGA

Kao što je i ranije naglašeno, još uvijek ne postoji univerzalni model po kojem bi se mjerila efikasnost demokratske kontrole oružanih snaga jedne države. Isto ovisi od niza društveno-političkih, ustavno-pravnih, ekonomskih te historijskih faktora.

Ustav kao temeljni pravni akt jedne državne zajednice u načelu reguliše predmetnu problematiku koja se konkretizuje kroz pozitivne propise te niz podzakonskih akata. Da bi uopće demokratska kontrola oružanih snaga bila efikasna i uspješna, država mora ispiniti određene kako političke tako i zakonske preduvjete.<sup>6</sup>

Isto se ogleda kroz sistem uspostave demokratske vlasti, stvaranje temelja pravne države, zakonsko reguliranje funkcioniranja višepartijskog sistema te osiguravanje optimalnog nivoa poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda građana. Svaka država ustanovljena na ovakvim ustavnim i zakonskim principima će osigurati

<sup>6</sup> Demokratska kontrola oružanih snaga predstavlja postizanje vojnih ciljeva unutar procesa koji izražava političku volju građana jedne države. Step en uređenja civilno-vojnih odnosa je jedan od najboljih pokazatelja razvoja demokratskih vrijednosti određenog građanskog društva. Bisera Turković, Priručnik o demokratskoj kontroli oružanih snaga, Sarajevo, 2003, str. 3.

da oružane snage obavljaju samo onu funkciju koja im je dodijeljena ustavom i zakonima, a ne da interveniše u unutrašnjopolitičkim sukobima i time stvara opću nestabilnost u društvu.

Bitno je naglasiti demokratskom kontrolom oružanih snaga vojnici nisu postavljeni u neki specijalni režim posebne kontrole zbog same misije koja im je dodijeljena, nego isključivo zbog činjenice da organizirana državna zajednica ima legalno izabrane članove koji upravljaju i kontroliraju različite segmente društva.

Uopće, svrha demokratske kontrole oružanih snaga predstavlja očuvanje temeljnih vrijednosti građanskog društva kojim se određuje svrha i smisao državne zajednice te definiraju glavni zadaci u području odbrane i sigurnosti konkretnije njenih oružanih snaga. Opći trend savremenih demokratskih sistema koji uključuje i oblast odbrane i sigurnosti, rezultirao je ustavnim i normativno-pravnim polazištima u kojima je između ostalog i pravo svakog građanina da učestvuje u upravljanju javnim poslovima, ali i kontroli nad oružanim snagama posebno u segmentu trošenja sredstava poreznih obveznika za potrebe odbrane i sigurnosti države.

Teorijsko–praktična razmatranja sistema demokratske kontrole oružanih snaga od strane državnih upravnih organa su publikovala i neke nove preduvjete koje je neophodno ispuniti da bi ovakav sistem kontrole bio efikasan.

Isto se ogleda u sljedećem:

- jasna podjela ovlaštenja između predsjednika vlade i ministra odbrane definirana ustavom i zakonom,
- parlamentarna kontrola oružanih snaga putem stroge i efikasne kontrole odbrambenog budžeta,
- kontrola mirnodopskih vojnih efektivna, tj. kontrola nad vrhovnim štabovima i vojnim komandantima putem ministarstva odbrane na čijem čelu se nalazi civilna osoba,
- besprijekoran vojni profesionalizam te učinkovitost oružanih snaga koje će zaslužiti šire društveno poštovanje.

Krajem XX stoljeća u mnogim svaremenim državama dolazi do reforme sektora sigurnosti koji je direktna posljedica globalnih, kako sigurnosnih, tako i društveno–političkih izazova.<sup>7</sup>

<sup>7</sup> U komunističkim režimima glavna uloga vojske se sastojala u obavezi da održavaju komunističke partije na vlasti. Kada su ti režimi počeli da padaju vojske su se pokazale nesposobnim da odgovore datoj zadaći. Kao i druge socijalne institucije i vojska je trenutno u potrazi za ulogom i identitetom u znatno drugačijem okruženju. Novi lideri zahtijevaju od vojnih struktura da zaborave prošlost, transformišu se shodno novoj ulozi i da prihvate realnost koja se ogleda u civilnoj supremaciji nad vojskom. Danopoulos Constantine P.: Civilno-vojni odnosi u posttotalitarnim društvima, jugoslovenska revija za međunarodno pravo, Organ Jugoslovenskog udruženja za međunarodno pravo, Beograd, 1993.

Slijedom iznesenog, dolazi do promjene i u sistemu demokratske kontrole oružanih snaga. Pored činjenice da postoji niz različitih tumačenja razloga samog pojma pomenutih reformskih procesa, kao zajedničko tumačenje se može prezentirati sljedeća definicija: “Značajne promjene u oružanim snagama i institucijama njihove kontrole i nadzora u cilju garantovanja sigurnosti na efikasan način, primjeren prijetnjama i mogućnostima društva, uz poštivanje ljudskih prava i funkcionalan sistem demokratske kontrole oružanih snaga”.

Evidentno je da prednje navedena definicija u sebi inkorporira niz demokratskih vrijednosti koje prije same primjene moraju dobiti svoju ustavno–pravnu regulaciju na temelju svih savremenih demokratskih vrijednosti i načela.

U principu, centralno pitanje civilno–vojnih odnosa ili demokratske kontrole oružanih snaga je u rasporedu društvene moći, tj. uspostavljanje ravnoteže između onih koji kontroliraju i kontroliranih.

Civilna kontrola ne podrazumijeva da će civili donositi adekvatnije odluke u segment odbrane, nego profesionalni vojnici. Radi se o tome da odluke budu u nadležnosti demokratski izabranih civilnih predstavnika. Semjuel Hantington također ističe da se civilna kontrola vojske izražava kroz odnos civilnih i vojnih grupa u jednom društvu. Osnovni cilj ovakvog vida kontrole je da se smanji moć vojske. On smatra da se isto može postići na dva načina:” Subjektivnom civilnom kontrolom koja preferira civilnu vlast i to povećanjem autoriteta vladinih institucija, te objektivnom civilnom kontrolom koja maksimalno podržava vojni profesionalizam kada vojska postaje ogledalo društva.<sup>8</sup> Iz prezentiranog je nedvojbeno da je za efikasnu i demokratsku kontrolu oružanih snaga jedne državne zajednice neophodno ispuniti niz preduvjeta od kojih je najbitnija adekvatna ustavna i normativno–pravna regulative.

### 3. OBlici DEMOKRATSKE KONTROLE SAVREMENIH ORUŽANIH SNAGA

Demokratska kontrola oružanih snaga je jedan od temelja demokratskog društva uopće. Pored činjenice o višestrukoj koristi predmetne kontrole, ista nedvojbeno pomaže i oružanim snagama s obzirom da sprečava moguće zloupotrebe te rasipanje budžetskih sredstava unutar vojnih organizacija. U teoriji i praksi postoje različite podjele i termini koji podrazumijevaju sistem demokratske kontrole oružanih snaga. Pojedini teoretičari demokratsku kontrolu oružanih snaga od strane organa državne uprave dijele na:

- vertikalnu i horizontalnu demokratsku kontrolu,

<sup>8</sup> Semjuel P. Hantington: Vojnik i država, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, str. 125-156.

- samokontrolu.

Drugi pak ovu podjelu predstavljaju kao:

- političku,
- građanski nadzor i internu kontrolu.

Najčešća i najprihvatljivija podjela ovakvog vida kontrole je ona gdje se ista dijeli na:

- kontrola organa vlasti (državnih upravnih organa),
- kontrola javnosti,
- interna kontrola.

Jedan od najbitnijih segmenata demokratske kontrole savremenih oružanih snaga gotovo svake države je kontrola od strane organa vlasti, tj. od zakonodavnih–parlamenta, izvršnih–vlade te sudskih organa.<sup>9</sup>

Parlamentarni nadzor nad funkcionisanjem oružanih snaga je bitan demokratski segment naročito u tzv. tranzicijskim zemljama u koje nedvojbeno spadaju BiH. Parlament kao jedan od osnovnih institucija savremene demokratije ima primarni zadatak da stvori realan i primjenjiv ustavni i zakonski okvir za nesmetano funkcionisanje sigurnosnog sektora uopće a posebno oružanih snaga. Parlament ujedno sebi osigurava instrumente za efikasnu kontrolu oružanih snaga te njihovih naredbodavaca (izvršna vlast). Isto se realizira djelovanjem za to kvalificiranih komisija i službi (odbori, komisije, stručne službe itd.) te stvaranjem zakonskih preduvjeta medijima i civilnom sektoru za kontrolu i nadzor nad aktivnostima oružanih snaga.<sup>10</sup>

U svremenim demokratskim sistemima ne smije postojati niti jedna institucija vlasti koja bi eventualno bila oslobođena parlamentarnog nadzora. U priručniku za parlamentarce izdatog od strane Interparlamentarne unije (IPU) i Centra za demokratsku kontrolu oružanih snaga sa sjedištem u Ženevi, glavni autor i urednik Hans Born naglašava širok spektar ovlaštenja i mogućnosti parlamenta u cilju efikasne kontrole oružanih snaga:

- Opće ovlasti: iniciranje zakona, izmjene, dopune i prerade zakona, ispitivanje članova izvršne vlasti, pozivanje članova izvršne vlasti da svjedoče na sjednicama parlamenta.
- Budžetska kontrola: pravo raspodjele i korekcije budžeta za potrebe odbrane,
- Mirovne misije: raspoređivanje kontingenta vlastitih oružanih snaga u inostranstvu,

<sup>9</sup> Koh Richard: How Democracies control the military, Journal of democracy, Volume 8, number 4, Oct. 1997.

<sup>10</sup> Hans Born: Učeći od najboljih praksi parlamentarnog nadzora sigurnosnog sektora, DCAF, 2001, str. 140.

- Vojno–sigurnosno osoblje: odobravanje ili neodobravanje kadrovske strukture odbrane, broj zaposlenih itd,
- Opća odbrambena i sigurnosna politika: odobravanje ili ne određenih sigurnosnih koncepta,
- Nabavka: aktivno uključivanje parlamenta u aktivnosti vlade prilikom zaključivanja ugovora o nabavkama za potrebe oružanih snaga.

Najefikasnije tijelo parlamenta za provođenje parlamentarnog nadzora nad sigurnosnim sektorom je Zajednička komisija za odbranu i sigurnost.<sup>11</sup>

Svaki parlament koji ima prerogative efikasnog, posjeduje komitete za svaku političku oblast rada vlade uključujući i oblast odbrane i sigurnosti. Parlamentarni komitet za odbranu i sigurnost imenuje parlament u skladu sa brojem parlamentarnih mjesta koje svaka partija ima u parlamentu. Sistem parlamentarnog nadzora možemo prikazati kroz sljedeće:

- **Parlament:** donosi zakone, određuje budžet za odbranu, odobrava učešće vojnih snaga u međunarodnim misijama, određuje brojnost vojnih snaga, postavljenje i smjenu komandanta vojnih snaga.  
Pored već pomenute Zajedničke komisije za odbranu i sigurnost, parlament imenuje niz parlamentarnih tijela koji direktno ili indirektno vrše nadzor nad funkcionisanjem sigurnosnog državnog sektora. Najznačajnija insitucionalna tijela parlamenta u pomenutom segmentu su sljedeća:
- **Komisija (komitet) za finansijsku kontrolu parlamenta:** Ovo je ključna komisija za finansijsku autonomiju parlamenta. Ona se stara o pripremi i prijedlogu budžeta parlamenta; prati tok izvršenja budžeta; prati suficit (deficit) u parlamentarnom budžetu; osigurava javnu kontrolu utroška budžeta parlamenta.
- **Komisija (komitet) za vanjske poslove:** Prati provođenje vanjske politike Predsjedništva; razmatra pitanja međunarodne saradnje; razmatra pitanja ratifikacije međunarodnih sporazuma; razmatra pitanja rada institucija nadležnih za pitanja vanjskih poslova i međunarodnih odnosa.

Kontrola i nadzor funkcionisanja oružanih snaga od strane organa izvršne vlasti se sam po sebi podrazumijeva s obzirom da su i oružane snage dio izvršne vlasti na čijem čelu se nalazi resorni ministar. Primat politike nad vojnim pitanjima se očituje u nadzornoj ulozi koju nad oružanim snagama ima vlada i ministar odbrane. Ministar odbrane je personalno odgovoran za upravljanje oružanim snagama u

<sup>11</sup> Svaki kontrolni odnos pa i onaj kontrolno-pravni, može uslovno rečeno biti obrazložen na pet povezanih elemenata: (1) vršilac kontrole, (2) kontrolisani subject, (3) predmet kontrole, (4) kontrolna ovlaštenja, (5) svrha kontrole. Tri vrše kontrole su najupadljivije: tehnička, politička i pravna. Detaljnije u Hadžić Miroslav, Demokratska kontrola vojske i policije SR Jugoslavije, Normativne pretpostavke, N. Beograd, Centar za civilno-vojne odnose, 2000, str. 10-29.

miru.<sup>12</sup> Izvršna vlast upravlja oružanim snagama davanjem obvezujućih smjernica i uputstava, praćenjem, analizom i korekcijom njihovog rada, utvrđivanjem unutrašnje organizacije i sistematizacijom radnih mjesta, postavljanjem i razrješenjem najviših vojnih dužnosnika te organiziranjem unutrašnje kontrole nad funkcionisanjem oružanih snaga.

U izvršavanju svoje nadzorne funkcije, izvršni organi posjeduju niz instrumenata kontrole kao:

- zakonodavstvo,
- mikro–menadžment,
- imenovanje, istrage,
- savjetnici civilnog tima ministara.

U cilju ostvarivanja, između ostalog i adekvatnog kontrolnog sistema, u vladinim ministarstvima su skoncentrisana stručna znanja i politička moć, dok se tradicionalno demokratska kontrola oružanih snaga smatra prirodnim procesom u okviru aktivnosti izvršne vlasti. U najkraćem, funkcioniranje sistema kontrole oružanih snaga od strane organa izvršne vlasti možemo sublimirati kroz sljedeće:

- **Vlada:** organizuje izvršenje zakona u oblasti odbrane, odobrava koncept državne sigurnosti, odgovorna za državni odbrambeni plan, objavljuje osnovne dokumente vezane za pitanja odbrane,
- **Predsjednik države:** vrhovni komandant oružanih snaga, predsjedava vijećem za nacionalnu sigurnost, imenuje i unapređuje oficire, objavljuje stanje rata, objavljuje rat na osnovu odluke parlamenta,
- **Ministar odbrane:** civilno lice, odgovoran parlamentu a podređen premijeru, sastavlja i provodi planove odbrane, zaključuje međunarodne ugovore o vojnim pitanjima, kao član vlade je odgovoran za provođenje demokratske kontrole vojske,
- **Vijeće nacionalne sigurnosti:** savjetodavno tijelo kojeg čine šef države, predsjednik parlamenta, predsjednik parlamentarne komisije za odbranu i sigurnost, MO, MVP, MUP, procjenjuje sigurnosnu situaciju u zemlji i savjetuje o načinima uklanjanja mogućih prijetnji.

Nadzor nad funkcionisanjem sigurnosnog sektora od strane pravosudnih organa se realizira sistemom kontrole ustavnosti i zakonitosti propisa koji preciziraju rad i aktivnosti (ustavno–sudska funkcija) te postupajući u pojedinačnim slučajevima

<sup>12</sup> Nadležnost ministarstva odbrane i samog ministra su regulirane Zakonom o odbrani BiH donesenom od strane Parlamentarne skupštine BiH dana 28.09.2005. godine na sjednici Doma naroda od 05.10.2005. godine.

kada je zakonitost rada oružanih snaga eventualno osporena pred sudom.<sup>13</sup> Isto u najkraćem možemo prikazati kroz sljedeće:

- oružane snage su pod kontrolom državnih i civilnih sudova,
- pravosudni sistem ima kontrolu nad izvršenjem zakona, propisa vlade i ministarstva odbrane,
- u nadležnosti sudova su i propisi o vojnoj disciplini,
- svaki pripadnik oružanih snaga ima pravo na pravednost kao i pravo da se obrati sudu ako su njegova prava eventualno ugrožena,
- svaki pripadnik oružanih snaga ima pravo na žalbu relevantnim institucijama ukoliko smatra da je došlo do kršenja njegovih zagarantovanih prava.<sup>14</sup>

Bitno mjesto u sistemu ove vrste kontrolnog mehanizma funkcionisanja oružanih snaga ima i institucija OMBUDSMENA s obzirom da je u mnogim državama instalirana institucija ombudsmena, javnog službenika ovlaštenog da razmatra i procesuiru slučajeve narušavanja i kršenja prava građana od strane državnih institucija.

Uloga javnosti u ostvarivanje kontrolnog mehanizma sigurnosnog sektora uopće je veoma značajna. Specifičnost ovakve kontrole je u tome što ista obuhvata one društvene institucije koje su direktno ili indirektno zainteresirane za funkcioniranje oružanih snaga. Ovakve institucije su u stvari zastupnici suštinskih društvenih vrijednosti u oružanim snagama. Osnovni cilj ovakvih vidova kontrole je što potpunija integracija oružanih snaga u sve društvene pore. Osnovnim nosiocima kontrolnih aktivnosti u predmetnom segmentu funkcionisanja oružanih snaga možemo smatrati: medije, nevladine organizacije, vjerske institucije, istraživačke institute, vojno zakonodavstvo u saradnji sa pravosuđem, građani.

Pored prednje elaboriranog, veoma važnu ulogu u ukupnom funkcioniranju savremenih oružanih snaga ima i uspostavljeni sistem interne kontrole. Oružane snage su jedina društvena institucija kojoj je povjeren monopol nad silom enormnih razmjera. Isto se praktično manifestira naročito u kriznim situacijama. Raspolaganje sa instrumentima sile zahtijeva od pripadnika oružanih snaga visokostručne i visokomoralne vrijednosti. U izvršavanju svojih osnovnih zadataka pripadnici oružanih snaga moraju poštivati osnovna kako civilna tako i ljudska prava. U sam sistem interne kontrole su inkorporirana dva elementa: politička neutralnost i mjere interne zaštite u okviru oružanih snaga.

<sup>13</sup> Svaki pripadnik oružanih snaga je ujedno i građanin države u kojoj ima prebivalište te podliježe svim pozitivnim zakonskim regulativama kao i svi ostali građani i odgovaraju u slučaju činjenja prekršajnih ili krivičnih djela. Isto je apostrofirano i odgovarajućim zakonskim rješenjima na nivou BiH inkorporiranim u Zakon o odbrani BiH te Zakon o službi u OS BiH.

<sup>14</sup> Fluro Philipp i Hadžić Miroslav: *Surcebook on security reform*, Collection of papers, Geneva centre of Democrtatic control of the Armed forces, Zagreb, 2005.

Kada se radi o prvom elementu, mnogi teoretičari se slažu da je rat nastavak politike drugim sredstvima. Isto pokazuje da oružane snage drže monopol nad silom u ime i za račun političkih snaga. Taj monopol oružane snage treba da drže na neutralan način i bez ikakvih preferencija.<sup>15</sup> Demokratizaciju oružanih snaga te ponašanje uglavnom oficirskog kora možemo prikazati kroz nekoliko mjera zaštite:

- kreativnost i poštivanje etičkih normi prilikom realizacije procesa obuke,
- uvođenjem pravnih mjera spriječiti stvaranje poslušničkog mentaliteta,
- strogo poštivanje kodeksa ponašanja gdje preferirati korektnost, disciplinu i čast,
- instaliranje i puna funkcionalnost institucije generalnog inpektora koji je direktno odgovoran ministru odbrane sa zadatkom savjetovanja ministra o bilo kom problemu i pitanju.

Iz svega prednje izloženog je evidentna neophodnost uspostavljanja visokog stupnja samokontrole institucija oružanih snaga sa osnovnim ciljem izvršavanja ustavom i zakonima dodijeljene misije te inkorporiranja u sve demokratske društvene procese s obzirom da su oružane snage integralni dio šire društvene zajednice.

## **4. DEMOKRATSKA KONTROLA ORUŽANIH SNAGA BiH U POSTDEJTONSKOM PERIODU**

### **4.1. Sistem sigurnosti BiH u postdejtonskom periodu**

Parafriranjem Dejtonskog mirovnog sporazuma zaustavljene su ratne aktivnosti i stvoreni su preduvjeti za izgradnju mira u punom kapacitetu na prostoru Bosne i Hercegovine. Direktna posljedica mirovnih pregovora u Dejtonu je i sistem organizacije današnje BiH koju čine dva entiteta: Federacija BiH i Republika Srpska. Slijedom vojnih aspekata mirovnog sporazuma, tj. ANEX-a 1-A te ANEX-a 1-B koji se odnose na Sporazum o regionalnoj stabilizaciji, sve strane potpisnice su se obavezale da stvore, što je prije moguće, normalne uvjete života u BiH.<sup>15</sup> Također je precizirano da su svrhe svih preuzetih obaveza u okviru predmetnog mirovnog ugovora da:

- se uspostavi trajni prekid neprijateljstava,
- se osigura podrška i ovlaštenje međunarodnim mirovnim snagama u akcijama koje su potrebne,
- se uspostave trajne mjere sigurnosti i kontrole naoružanja što je precizirano u ANEX-u 1-B.

<sup>15</sup> U ANEX-u 1-A su precizirani Vojni aspekti mirovnog dogovora dok se ANEX 1-B odnosi na Sporazum o regionalnoj stabilizaciji. Detaljnije u Dejtonski mirovni sporazum, OHIO-USA, 1995.

Strane su se sporazumjele o primjeni prednjih odredbi jednako u oba entiteta. ANEX–om 1–B također je precizirano da se strane potpisnice slažu da je ustanovljavanje progresivnih mjera za regionalnu stabilizaciju i kontrolu naoružanja osnova da se kreira stabilan mir. Da bi se zacrtani ciljevi i postigli, strane potpisnice su se složile da je bitno iznaći nove oblike saradnje na polju sigurnosti sa ciljem izgradnje povjerenja te balansa odbrambenih snaga, a u skladu sa odgovarajućim sigurnosnim potrebama svake strane kako bi se izbjegla utrka u naoružanju u regiji.

U cilju sveobuhvatnog sagledavanja stanja sigurnosti u proteklom periodu na prostoru BiH, neophodno je akcentirati i reformske procese unutar Oružanih snaga BiH. Kao početne pretpostavke je potrebno analizirati dijelove ANEX–a IV tj. Ustava BiH. Član III. tačka 5. Ustava BiH navodi da će Bosna i Hercegovina preuzeti nadležnosti za takva pitanja o kojima se entiteti slože kao što su: pitanja koja su u skladu sa ANEX–ima V–VIII Sporazuma ili koja su potrebna da bi se očuvao suverenitet, teritorijalni integritet, politička neovisnost, i međunarodni subjektivitet BiH, u skladu sa raspodjelom odgovornosti među institucijama BiH. Pomenuta ustavna regulative daje niz mogućnosti za uspostavu odgovarajućih institucija na državnom nivou, naročito u segmentu sigurnosti. Pored navedenog, za razvoj neophodnog državnog sigurnosnog sektora veoma je bitna i adekvatna sigurnosna politika na državnom nivou što nije bio slučaj prije potpisivanja mirovnog sporazuma. Proces izgradnje adekvatnog Sistema sigurnosti BiH je uz svesrdnu pomoć međunarodnih faktora doživio značajan napredak što se praktično manifestira kroz relevantnu pozitivnu regulative ( donošenje Zakona o odbrani te Zakona o sigurnosnim agencijama), uspostava jedinstvenih Oružanih snaga BiH, formiranje OSE BiH, formiranje Državne agencije za istragu i zaštitu (SIPA), formiranje Državne granične službe itd. Još jednom je bitno naglasiti da BiH po okončanju ratnih aktivnosti na njenom prostoru, nije imala razvijen vlastiti sistem sigurnosti. Osnovni razlog za isto je nedosljednost te još uvijek otvoreni sukobi nacionalno–političke elite. Evidentno je u sigurnosnom segmentu BiH bilo neophodno pristupiti detaljnim reformskim i integracionim procesima. Reforma (lat. *reformare*–promijeniti, preobraziti) je u principu kvalitativna promjena koju provodi vladajući sistem ne dirajući pri tome u temelje postojećeg sistema. Zasigurno, pomenuti reformski procesi se nisu mogli odvijati izolovano od regionalnog okruženja. Posljedice pomenutog su, a na osnovu Općeg mirovnog sporazuma, da su delegacije BiH, delegacije njenih entiteta, te delegacije susjednih država (r. Hrvatska i SR Jugoslavija) 14.06.1996. godine u Firenci usaglasile i potpisale Sporazum o subregionalnoj kontroli naoružanja u okviru kojeg su se strane potpisnice složile oko restrikcije svojih vojnih potencijala, kako personalnih, tako i naoružanja i opreme.

Dokumentom “Odbrambena politika BiH”, koji je definiran nakon dugotrajnih političkih rasprava, napravljen je ogroman korak u reformskim procesima i stvoreni preduvjeti za euroatlanski put BiH. Cijeneći opredjeljenost i intencije političkih snaga u BiH za pristup Europskim integrativnim procesima, a slijedom dokumenta koji je tadašnji generalni sekretar NATO–a George Robertson uputio članovima tadašnjeg predsjedništva BiH, definirani su ključni elementi koje BiH treba ispuniti ukoliko želi u program Oartnerstvo za mir (PFP) i taj process otpočinje 2002. godine. Odlukom Visokog predstavnika za BiH od 19.05.2002. godine formirana je Komisija za reformu odbrane sa krucijalnim zadatkom predlaganja zakonskih i funkcionalnih rješenja u cilju uspostave komande i kontrole svih segmenata Oružanih snaga BiH na državnom nivou.<sup>16</sup> Komisija je dostavila prijedlog zakonskih rješenja Visokom predstavniku za BiH i Parlamentarna skupština BiH je 01.12.2003. godine usvojila “Zakon o odbrani BiH” čime se praktično uspostavlja državni nadzor nad funkcioniranje Oružanih snaga BiH u svom punom kapacitetu. Nedosljednost u implementaciji zakonskih rješenja opredijelio je Visokog predstavnika u BiH da u skladu sa svojim ovlastima 31.12.2004. godine donese odluku o ukidanju entitetskih ministarstava odbrane te produži mandate Komisiji za reform odbrane. Isto je potvrđeno odlukom predsjedništva BiH od 23.02.2005. godine. S obzirom na uspjeh u predmetnom reformskom procesu, BiH je u Decembru 2006. godine pristupila NATO programu Partnerstvo za mir (PFP) te potvrdila opredjeljenje za euroatlanske integrativne procese. Iz prednje elaboracije je evidentan sistemski napredak sigurnosnih reformskih procesa u BiH što je direktno uvjetovalo stvaranju uvjeta za aktivniju društvenu ulogu Oružanih snaga BiH te spremnost za učešće u mirovnim operacijama na globalnom planu u sklopu mirovnih NATO kontingenata. Analizom elaboriranih procesa, mnogi teoretičari se slažu da je reformski process u segmentu sigurnosti te reforma Oružanih snaga BiH u okviru istog, ogledni primjerak za nastavak daljih aktivnosti u svim društvenim segmentima u BiH.

#### **4.2. Ustavno–pravne i druge normativne pretpostavke za uspostavu i funkcioniranje sistema demokratske kontrole Oružanih snaga Bosne i Hercegovine**

Kada uzmemo u obzir normativni dio kao obligatorni za uspostavu adekvatnog Sistema demokratske kontrole Oružanih snaga BiH, nezaobilazna je analiza ANEX–a IV Okvirnog mirovnog sporazuma, tj. Ustava BiH. Nedvojbeno je Ustav kao temeljni pravno–politički akt osnova za uspostavu i izgradnju pravnog poretka BiH. Detaljnijom analizom ustavnih odredbi, naročito člana III i člana IV

<sup>16</sup> Dejtonski mirovni sporazum, Ustav BiH, član III., stav 5.

Ustava Bosne i Hercegovine, evidentno je da u okviru istog nedostaje konkretnija regulative uspostave mehanizma prvenstveno parlamentarnog nadzora nad sistemom sigurnosti uopće a u okviru istog i kontrole Oružanih snaga BiH. U osnovi, parlamentarne ingerencije su ograničene na nekoliko bitnih elemenata i to:

- donošenje zakona,
- odobravanje budžeta za institucije BiH,
- finansiranje međunarodnih obaveza BiH,
- ratifikacija međunarodnih sporazuma te ostala pitanja koja su mu dodijeljena na osnovu entitetskih sporazuma.

I ovom prilikom je neophodno naglasiti član III Ustava BiH u kome je normirano da je: "BiH nadležna u stvarima koje su neophodne radi očuvanja suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke neovisnosti te međunarodnog subjektiviteta u skladu sa podjelom nadležnosti između institucija BiH". Bez obzira na izneseno, evidentno je da ne postoji precizna ustavna regulative veoma bitnog segmenta kontrole funkcioniranja Oružanih snaga BiH. Dodatni problem i komplikacija u ionako specifičnim civilno–vojnim odnosima ocrta i član III, tačka 5. Ustava BiH u okviru kojeg su ustanovljene dodatne nadležnosti BiH. Isto daje mogućnost za različito tumačenje pomenutih odredbi gdje ustavni teoretičari iz Federacije BiH vide mogućnost da se na osnovu ove ustavne odredbe na nivou države reguliše i institucionalizira sigurnosna politika i demokratska parlamentarna kontrola. Za razliku od pomenutih, predstavnici iz RS-a smatraju da je svaki vid kontrole Oružanih snaga na državnom nivou nepotreban.

Jedina ustavna odredba koja precizno pominje Oružane snage je član V, tačka 5. Ustava BiH u kojoj se navodi: "a) Svaki član Predsjedništva će po svojoj dužnosti vršiti funkciju civilnog zapovjednika Oružanih snaga. Nijedan entitet neće prijetiti silom niti uporebljavati silu protiv drugog entiteta i ni pod kakvim okolnostima Oružane snage jednog entiteta ne smiju ući niti boraviti na teritoriji drugog entiteta bez prethodne saglasnosti njegove vlade i Predsjedništva BiH. Sve oružane snage u BiH će funkcionirati u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom BiH; b) Članovi Predsjedništva BiH će izabrati Stalni komitet za vojna pitanja koji će koordinirati aktivnosti Oružanih snaga u BiH. Članovi Predsjedništva BiH ujedno su i članovi Stalnog komiteta za vojna pitanja".

Primjetno je da se u pomenutim članovima pominju oružane snage na nivou BiH čiju demokratsku kontrolu provodi Parlamentarna skupština BiH unutar koje je formirana Komisija za odbranu i sigurnost koja je odgovorna za efikasan nadzor nad tim snagama. Cjelokupan državni odbrambeni sistem je neophodno izgraditi tako da bude racionalan, efikasan te pod civilnom kontrolom. Osnovnu leadersku ulogu u pomenutom reformskom procesu ima Parlament za što realnu osnovu nalazimo u samim ustavnim odredbama. Najznačajniji korak na putu izgradnje

potrebnog sigurnosnog sistema je učinjen usvajanjem Zakona o odbrani na sjednici Predstavničkog doma 26. 9. 2005. godine i sjednici Doma naroda održanoj 5. 10. 2005. god. Predmetnim zakonskim odredbama osim definiranja položaja, funkcioniranja Oružanih snaga te definiranja kompletnog lanca komandovanja, posebno je apostrofirana odredba zakona kojom BiH osigurava transparentnu i demokratsku civilnu kontrolu nad Oružanim snagama BiH (čl. 7—civilna kontrola). Jedan od osnovnih ciljeva kompletnog realiziranog reformskog procesa u sistemu obrane i sigurnosti je i uspostava demokratske kontrole oružanih snaga u skladu sa standardima i praksom europskih demokratskih sistema. Također, precizirano je da se kompletan sistem demokratske kontrole oružanih snaga realizira preko demokratski izabраних civilnih organa i to: Predsjedništva BiH i Ministarstva odbrane. Putem konsenzusa, Predsjedništvo BiH ostvaruje vrhovnu operativnu i administrativnu komandu i kontrolu oružanih snaga u ratu i miru. Na osnovu ustavnih ovlasti i zakonske pozicije, Predsjedništvo BiH odlučuje o upotrebi i razmještanju snaga u operacijama tokom rata ili vanrednog stanja u zemlji kao i slanju snaga u operacije podrške miru izvan zemlje, donosi odluke o veličini i strukturi oružanih snaga, postavlja i smjenjuje generale, usvaja i donosi doktrinarne dokumente, predlaže parlamentarnoj skupštini BiH odnosno zahtijeva proglašenje ratnog ili vanrednog stanja.<sup>17</sup>

Uspostavljeni sistem demokratske kontrole i nadzora od strane upravnih organa u Bosni i Hercegovini se može prikazati kroz prezentiranje osnovnih nadležnosti institucija BiH u predmetnom segmentu kako slijedi:

**Predsjedništvo BiH** – Ima vrhovnu komandu i kontrolu nad OS BiH. Svaki član Predsjedništva po službenoj dužnosti, vrši funkciju civilnog zapovjednika OS BiH. Članovi Predsjedništva biraju Stalni komitet za vojna pitanja koji koordinira aktivnosti oružanih snaga u BiH. Članovi Predsjedništva su ujedno i članovi Stalnog komiteta za vojna pitanja. Zakon o odbrani BiH priznaje ustavni status SKVP uz prihvatanje činjenice da Predsjedništvo ima ustavnu nadležnost da mu poveća ili oduzme zakonski definiranu nadležnost. Isto tako, Zakon o odbrani ne definira članstvo u SKVP, što je ustavna nadležnost Predsjedništva<sup>17</sup>. Bitno je naglasiti da je član V/5 a) Ustava BiH donošenjem relevantnih zakonskih regulative postao gotovo bespredmetan jer je funkcija civilnog zapovjednika Oružanim snagama BiH jasno zakonski definirana.

**Parlament BiH** – Ima demokratsku i parlamentarnu kontrolu nad OS BiH. Parlamentarna skupština BiH je u okviru ustavnih ovlaštenja nadležna za donošenje

<sup>17</sup> Zaključkom oba doma Parlamentarne skupštine od 12.11.2003. god. je formirana Zajednička komisija za odbrambenu i sigurnosnu politiku. Detaljnije u, Zakon o odbrani BiH, član 20. stav 1), 2) i 3), član 21, 22, 23. i 24.

zakona koji su potrebni za provođenje odluka Pradsjedništva ili za vršenje funkcija Skupštine. U okviru predmetnih ovlaštenja, 2003. godine je donesen Zakon o odbrani BiH i Zakon o slušbi u OS BiH i isti predstavljaju dva temeljna zakonska osnova za uspostavu i funkcioniranje oružanih snaga na državnom nivou. Pored navedenog, a u cilju ostvarivanja sistema demokratske kontrole nad radom i funkcioniranjem OS BiH, 10.06.2009. godine je usvojen Zakon o Parlamentarnom vojnom povjereniku. Također, Parlamentarna skupština BiH svoj puni nadzor nad sistemom sigurnosti uopće, ostvaruje i odobravajući budžet za institucije BiH. Svoj demokratski nadzor nad funkcioniranjem Oružanih snaga BiH, Parlamentarna skupština ostvaruje putem relevantnih komisija od kojih je najvažnija Parlamentarna komisija za odbranu i sigurnost. I na kraju, u okviru Ustava BiH, Parlamentarnoj skupštini su dodijeljena ovlaštenja za sva ostala pitanja koja su potrebna da se provedu dužnosti države u koje nedvojbeno spadaju i zaštita suvereniteta i teritorijalnog integriteta što je i primarna odgovornost OS BiH.

**Ministarstvo odbrane BiH** – Upravna organizacija zadužena za cjelokupnu strategiju i politiku odbrane. Ministarstvo odbrane je nadležno za stvaranje i održavanje odbrambenog kapaciteta kako bi se osigurala zaštita suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke neovisnosti i međunarodnog subjektiviteta BiH. Pored navedenog, MO je nadležno za predlaganje budžeta za odbranu BiH, organizaciju, opremanje i snabdijevanje OS BiH, organizaciju i vođenje pukova, izvršavanje obaveza u vezi sa izgradnjom i održavanjem vojnih objekata kao i objekata od posebnog značaja, upravljanje resursima za potrebe OS BiH, organiziranje i provođenje mjera sigurnosti i zaštite odbrambenog sistema, nadzor nad svim subjektima OS BiH te predstavljanje BiH u međunarodnim odnosima koji se tiču pitanja odbrane.<sup>18</sup>

Bitno je naglasiti da je Parlamentarna skupština BiH formiranjem Komisije za odbrambenu i sigurnosnu politiku, svoje aktivnosti prioritarno usmjerila na ispunjavanje uvjeta koji stoje pred BiH u segmentu apliciranja za punopravno članstvo u NATO alijansi te EU.

Osim navedenog, Parlamentarna skupština BiH je na svojoj 55. sjednici Zastupničkog doma održanoj 22.06.2009. godine usvojila Zakon o parlamentarnom vojnom povjereniku BiH čime su institucije demokratske kontrole Oružanih snaga BiH te segment poštivanja i zaštite ljudskih prava u OS BiH dobile novu kvalitativnu dimenziju. Pojašnjenja radi, pripadnici OS BiH u skladu sa preporukom Parlamentarne skupštine Vijeća Europe, smatraju se uniformisanim građanima koji moraju uživati jednake osnovne slobode, uključujući i one definirane EKLJP i Europskom socijalnom poveljom.<sup>19</sup>

<sup>18</sup> Vidjeti Zakon o odbrani BiH, član 13. stav 1).

<sup>19</sup> Detaljno u, Zakon o Parlamentarnom vojnom povjereniku, (Sl. glasnik BiH, broj 49/99).

Za potrebe Sistema odbrane su neophodni značajni materijalni resursi te se troše veoma značajna budžetska sredstva. Apsolutna transparentnost je posebno važna u procesima planiranja i finansiranja sistema odbrane. Informacije o finansiranju sistema odbrane i OS BiH moraju biti dostupne, kako izabranim zvaničnicima u BiH, tako i građanima gdje se nedvojbeno pokazuje da se resursi koji podržavaju sistem sigurnosti nalaze pod kontrolom legalno izabranih civilnih zvaničnika što u svakom slučaju doprinosi sistemu demokratske kontrole.

Zasigurno je normativna te praktična uspostava adekvatnog i funkcionalnog Sistema demokratske kontrole OS BiH jedan dugotrajan i složen proces koji zahtijeva angažman svih društvenih segmenata.

Bez obzira na izneseno, predmetni proces nema alternativu s obzirom na opredijeljenost BiH ka euroatlanskim integrativnim procesima sa krajnjim ciljem punopravnog članstva u Europskoj uniji.

## 5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Savremeni globalni demokratski procesi u današnjem obliku spadaju u političko–pravne institute novijeg datuma. U okviru predmetnih procesa veoma bitno mjesto zauzima uspostava i funkcioniranje ukupnog sistema demokratske kontrole oružanih snaga u svom punom kapacitetu. Isto je bitno prvenstveno iz razloga da se ostvarivanjem efikasnog kontrolnog mehanizma u sferi funkcioniranja oružanih snaga jedne državne zajednice, preduprijedi mogućnost njenog izvanustavnog djelovanja što u pravilu može imati nesagledive negativne konotacije kako na politički tako i na ekonomski, pravni te socijalni društveni segment. Prednja elaboracija ima upravo temeljnu intenciju da pojasni osnove uspostave i funkcioniranja ukupnog sistema te načine ostvarivanja demokratske kontrole savremenih oružanih snaga od strane upravnih državnih organa elaborirajući svaki od uspostavljenih sistema ponaosob. Akcenat prilikom prednje deskripcije je stavljen na uspostavu i funkcioniranje sistema demokratske kontrole oružanih snaga uopće, kroz prikaz mogućnosti kontrolnog sistema u okviru zakonodavnih, izvršnih i sudskih organa te osnove uspostave u funkcioniranja ukupnog sistema demokratske kontrole Oružanih snaga Bosne i Hercegovine. Pojašnjenje predmetnog kontrolnog sistema u okviru BiH ima posebnu važnost slijedeći činjenice iz bliske prošlosti te dostignuti respektabilan nivo reformskih procesa u okviru MO i OS BiH gdje je ozakonjeno formiranje i funkcioniranje jedinstvenih oružanih snaga na kompletnom prostoru BiH čime su širom otvorena vrata članstva u NATO vojnoj alijansi.

## Literatura

### Knjige:

1. Beridan Izet, Tomić I. i Kreso M.: *Stručni leksikon vojno političko-pravnih pojmova*, FMO, Press centar AR BiH, Sarajevo 1996.
2. Bild Carl: *Misija i mir*, Zid, Sarajevo 1996.
3. Central European institution: *Civil–Military Relations and NATO expansion*, Strategic forum, INNS. No. 22, 1995.
4. Chomsky Naom: *Kontrola demokratije*, Podgorica, 1999.
5. Dujović Jagoš: *Rukovođenje i upravljanje sistemima sigurnosti*, Sarajevo, 2006.
6. Hadžić Miroslav: *Demokratska kontrola vojske i policije u SRJ (normativne pretpostavke)*, Beograd, 2001.
7. Kožljak Alija: *Evropske i transatlanske strategije sigurnosti*, Sarajevo, 2008.
8. Mustafa Kemal Atatürk: *Tajne liderstva*.
9. U trouglu oružane sile, Helsinški odbor Beograd, 2004.

### Listovi i članci:

1. A National Security Strategy for a new Century, The White House, October, 1998.
2. Jasmin Čajić: *Civilno–vojni odnosi i perspektive demokratske kontrole Oružanih snaga BiH*, Magistarski rad, FPN, Sarajevo 2008.
3. Seminar o ustavnim promjenama i institucionalnim aspektima sigurnosti u BiH, Univerzitet u Sarajevu i OSCE, Sarajevo, 11–13.02.2000.
4. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the NATO.

### Legislativa:

1. Dejtonski mirovni sporazum.
2. Dokumentacija OSCE–a o sigurnosnoj politici u BiH.
3. Ustav BiH.
4. Zakon o odbrani BiH.
5. Zakon o službi u OS BiH.
6. Zakon o vijeću ministara BiH, sl. glasnik BiH, broj: 38/02, od 03.12.2002.

### Internet stranice i adrese:

1. European unions, official web site: <http://europa.eu.int//>
2. NATO, official web site: <http://NATO.int//>
3. [www.parlament.ba](http://www.parlament.ba)
4. [www.tetratolis.com](http://www.tetratolis.com): Forme novih ideja i kritika, Ustav Švicarske stvaran u BiH uvjetima.